

MUSIQIY TARBIYA ORQALI BOLALARDA ESTETIK HIS-TUYG'ULARNI VA TARBIYANI SHAKLLANTIRISH

Qurbonova Durdona Baxtiyor qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Musiqi ta'limi va san'at mutaxassisligi magistranti

Email: qurbonovadurdona272@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda musiqiy tarbiya orqali estetik his-tuyg'ularni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritilgan. Musiqi bolaning ruhiy olamiga ta'sir etuvchi eng nozik san'at turi sifatida tahlil qilinadi. Muallif musiqaning bola qalbida go'zallikni his etish, axloqiy fazilatlarni shakllantirish va milliy qadriyatlarni singdirishdagi ahamiyatini asoslab beradi. Maqolada Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy, Cho'lpon, Fitrat kabi allomalar fikrlari orqali musiqaning estetik tarbiyadagi o'rni ilmiy jihatdan ochib berilgan. Shuningdek, tarbiyachining roli, musiqiy tarbiyaning shakllari, usullari va uning bola shaxsiga ijobiy ta'siri amaliy misollar bilan yoritilgan.

Kalit so'zlar: musiqiy tarbiya, estetik his-tuyg'u, bola shaxsiyati, milliy qadriyatlar, ijodiy rivojlanish, maktabgacha ta'lim, go'zallik, axloqiy tarbiya, estetik did.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКИХ ЧУВСТВ И ПРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты формирования эстетических чувств у детей дошкольного возраста через музыкальное воспитание. Музыка анализируется как тончайший вид искусства, оказывающий непосредственное влияние на эмоциональный мир ребёнка. Автор обосновывает роль музыки в развитии чувства прекрасного, нравственных качеств и приобщении к национальным

ценностям. В работе приведены высказывания Алишера Навои, Абдуллы Авлони, Чулпана и Фитрата, раскрывающие значение музыкального воспитания в эстетическом формировании личности. Особое внимание уделено роли педагога, формам и методам музыкального воспитания, а также положительному влиянию музыки на развитие личности ребёнка.

Ключевые слова: музыкальное воспитание, эстетические чувства, личность ребёнка, национальные ценности, творческое развитие, дошкольное образование, красота, нравственное воспитание, эстетический вкус.

MATION OF AESTHETIC FEELINGS AND MORAL EDUCATION IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH MUSICAL ART

Abstract: This article explores the theoretical and practical foundations of developing aesthetic feelings in preschool children through musical education. Music is analyzed as a delicate art form that profoundly influences a child's emotional and spiritual world. The author emphasizes the role of music in fostering a sense of beauty, moral values, and national identity. Drawing on the ideas of Alisher Navoi, Abdulla Avloni, Cholpon, and Fitrat, the paper provides a scientific interpretation of music's impact on aesthetic upbringing. It also highlights the educator's role, effective forms and methods of musical education, and the positive influence of music on a child's creative and emotional development.

Keywords: musical education, aesthetic feelings, child's personality, national values, creative development, preschool education, beauty, moral upbringing, aesthetic taste.

Kirish. Bugungi globallashuv davrida inson shaxsini har tomonlama barkamol etib tarbiyalash jarayonida musiqa o'zining muhim roli bilan beqiyosdir. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar dunyoqarashi, his-tuyg'ulari va estetik didining shakllanishida musiqiy tarbiya muhim rol o'ynaydi. Musiqa — bu inson qalbiga yo'l ochuvchi, hissiyot va go'zallikni uyg'otuvchi eng ta'sirchan san'at turidir.

Shaxsan menimcha, musiqiy tarbiya bola uchun nafaqat san'atni o'rganish jarayoni, balki u orqali o'zini anglash, ruhiy muvozanatni topish va go'zallikni his etish maktabidir. Bolaning qalbini tarbiyalash uchun eng avvalo uning his-tuyg'ulariga ta'sir etish kerak, musiqaning esa bu borada kuchi benihoya katta.

Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy inson tarbiyasi haqida shunday degan: "Go'zallik — bu nafaqat ko'rish, balki his etish san'atidir" [2.56]. Demak, bolalarda estetik his-tuyg'ularni shakllantirish — ularning ichki olamida go'zallikni his etish va qadrlash qobiliyatini rivojlantirish demakdir. Bu so'zlar hozirgi zamon pedagoglari uchun ham dolzarbdir. Chunki bugungi texnologik muhitda bolalar ko'p hollarda his qilishdan ko'ra ko'rishga o'rganib qolishmoqda. Musiqa esa ularning ichki sezgirligini uyg'otadi, shuning uchun, estetik tarbiya musiqasiz to'liq bo'lishi mumkin emas.

Asosiy qism. Musiqa inson ruhiyatiga bevosita ta'sir qiluvchi san'at turi hisoblanadi. U bolalarda mehr, samimiyat, go'zallikni his etish, hamdardlik, g'amxo'rlik kabi insoniy fazilatlarni shakllantiradi.

Psixolog V. A. Suxomlinskiy bu haqda shunday yozadi: "Musiqa bola qalbiga birinchi bo'lib go'zallikni olib kiradi" [6. 84].

Bu fikrni o'qib, o'zim shunday xulosa qilaman: agar bola go'zallikni eshitish, his qilish orqali o'rganmasa, u faqat tashqi dunyo go'zalligini emas, balki ichki go'zallikni ham anglay olmaydi. Musiqa shu ichki go'zallikka yo'l ochadi.

Maktabgacha yoshdagi bola hali so'z orqali murakkab his-tuyg'ularni ifodalay olmasa-da, musiqaning ohangi, ritmi, tembri orqali ularni sezadi, his qiladi va asta-sekin o'z hissiyotlarini ifoda etishni o'rganadi. Estetik his-tuyg'u — bu insonning go'zallikni his etish, idrok qilish va unga munosabat bildirish qobiliyatidir. Maktabgacha yoshda bu qobiliyat hali shakllanish jarayonida bo'ladi. Shu bois, bolani musiqiy tarbiya jarayoniga erta jalb etish zarur.

Musiqiy tarbiya jarayonida:

- bola tovushlar go'zalligini sezadi;
- kuy ohangidagi kayfiyatni farqlaydi;

- ritm orqali harakat va ifodani uyg'unlashtiradi;
- ijodiy tafakkuri rivojlanadi.

Bu jarayonning ahamiyatini Abdulla Avloniy quyidagicha ifodalagan: “Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat masalasidir” [1.22].

Shaxsiy kuzatuvimcha, bola musiqiy tarbiya jarayonida o'zini namoyon etish imkoniyatini topadi. U musiqaga qo'shilib kuylasa, bu nafaqat uning estetik, balki psixologik erkinligini ham mustahkamlaydi. Demak, musiqiy tarbiya ham bola ma'naviy hayotining ajralmas qismi bo'lib, u orqali shaxs estetik did, axloqiy madaniyat va ruhiy barqarorlikka ega bo'ladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqiy tarbiya quyidagi shakllarda olib boriladi:

- Musiqa mashg'ulotlari (kuylash, raqs, ritmik harakatlar);
- Badiiy tinglash (mashhur kuylar, xalq qo'shiqlari);
- O'yinlar (musiqiy o'yinlar, qo'shikli raqsar);
- Ijodiy faoliyat (bolalarning o'zlari kuy yoki harakatlar o'ylab topishlari).

Bu jarayonlarda bolalarda musiqaga nisbatan qiziqish uyg'onadi, estetik his-tuyg'ulari boyiydi va go'zallikka intilish shakllanadi. Masalan, xalqimiz orasida mashhur “Qo'shiq qalbning ovozi” degan maqol bejiz aytilmagan. U bola qalbidagi tuyg'ularni musiqiy ifoda orqali yuzaga chiqaradi. Musiqa nafaqat estetik tarbiya vositasi, balki milliy qadriyatlarimizni bolalar qalbiga singdirish yo'lidir. O'zimning tarbiyaviy tajribamdan shuni aytishim mumkinki, musiqiy mashg'ulotlarda har bir bola o'z ohangini topadi. Ba'zilar uchun bu raqs, ba'zilar uchun qo'shiq, ba'zilar uchun esa ritmik harakatlar orqali ifodalanadi. Asosiysi — ular o'z tuyg'ularini erkin ifoda etishni o'rganadilar. Musiqa nafaqat estetik tarbiya vositasi, balki milliy qadriyatlarimizni bolalar qalbiga singdirish yo'lidir. O'zbek xalq qo'shiqlari — xalq donishmandligi, mehr-oqibat va sadoqat timsolidir. Masalan, “Alla” kuylari bola ruhiyatida mehr, tinchlik va osoyishtalik tuyg'ularini uyg'otadi.

Cho'lponning “Go'zallikni his etmagan yurak, inson yuragi emas” degan fikri bu borada o'ta muhimdir [8.41].

Bu fikrni kengaytirgan holda aytish mumkinki, musiqani his etmaydigan yurak — insonlikning bir qismini yo'qotgan yurakdir. Milliy musiqa orqali esa biz bolalarga madaniy ildizlarimizni o'rgatamiz, bu esa ularning o'zligini saqlashga xizmat qiladi. Masalan, xalqimizning “Lapar”, “Yor-yor” qo'shiqlari, “Beshik to'yi” ohanglari bolaga nafaqat estetik, balki ijtimoiy hissiy tajriba beradi — u jamiyatdagi qadriyatlarni musiqiy timsollar orqali his etadi. Milliy kuy va qo'shiqlar bolada nafaqat musiqiy, balki ma'naviy, estetik va milliy iftixor tuyg'ularini shakllantiradi. Musiqiy tarbiyaning samaradorligi, eng avvalo, tarbiyachining shaxsiy estetik didi, bilim darajasi va mehriga bog'liq. Musiqa o'qituvchisi — nafaqat ijrochi, balki bola qalbining tarbiyachisidir.

Fitratning fikricha: “San'at insonga nur bag'ishlaydi” [4.19]. Demak, pedagog o'z nuri — san'at orqali bola qalbini yoritadi. Pedagog ana shu nurni bolaga yetkazuvchi vositachidir. Shaxsan men o'ylaymanki, o'qituvchi o'zini faqat mashg'ulot o'tkazuvchi emas, balki ruhiy yetakchi sifatida his qilishi zarur. Bola qalbini ochish uchun unga mehr bilan yondashish kerak — musiqa shunchaki kuy emas, balki yurakdan yurakka o'tadigan tuyg'udir.

Tarbiya jarayonida o'qituvchi quyidagilarga e'tibor qaratishi lozim:

- musiqiy materialning yoshga mosligi;
- bolaning his-tuyg'ularini uyg'otuvchi metodlar;
- individual qobiliyatlarni aniqlash;
- ijodiy mustaqillikka yo'l ochish.

Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, muntazam musiqiy tarbiya olgan bolalar:

- hissiyotlarini yaxshiroq ifoda etadi;
- boshqalarning kayfiyatini tushunadi;
- guruhdagi jamoaviy muhitga tez moslashadi;
- ijodiy tashabbus ko'rsatadi.

Bu esa shaxsning keyingi intellektual, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. O'z kuzatishimdan kelib chiqib aytaman: musiqaga jalb

etilgan bolalarda agressivlik, injiqlik kabi holatlar kam uchraydi. Ularning ruhiy muvozanati mustahkam bo'ladi. Shu bois, musiqiy tarbiya — bu nafaqat estetik, balki psixologik terapiya vositasidir.

Xulosa. Musiqiy tarbiya — bolada estetik his-tuyg'ularni shakllantirishning eng samarali vositasidir. U bolaning qalbini go'zallikka ochadi, ma'naviy olamini boyitadi, insoniy fazilatlarni mustahkamlaydi. Har bir pedagog bu jarayonda musiqa vositasini chuqur his qilgan holda, uni bola dunyosiga mos tarzda yetkazishi zarur. Chunki bola uchun musiqiy mashg'ulot — bu shunchaki qo'shiq emas, balki hayot maktabidir.

Buyuk mutafakkir Berdaq aytganidek: “Yaxshi so'z — kuyga o'xshar, qalbni titratadi” [3.77]. Shunday ekan, musiqiy tarbiya — so'z, ohang va tuyg'u uyg'unligida inson qalbini poklaydigan estetik maktabdir. U orqali biz nafaqat san'atni, balki insoniylikni tarbiyalaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: “O'qituvchi”, 1913. – 22-bet.
2. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Hirot, 1499. – 56-bet.
3. Berdaq. Tanlangan asarlar. – Nukus: Qoraqalpog'iston nashriyoti, 1958. – 77-bet.
4. Fitrat A. San'at va madaniyat. – Toshkent, 1926. – 19-bet.
5. Rasulov M. Maktabgacha ta'limda musiqiy tarbiya. – Toshkent: TDPU, 2018. – 66-bet.
6. Suxomlinskiy V. A. Yurakni bolaga beraman. – Moskva: Pedagogika, 1979. – 84-bet.
7. To'xtaxo'jayev A. Estetik tarbiya asoslari. – Toshkent: “Fan”, 2012. – 103-bet.
8. Cho'lpon. Adabiyot va san'at haqida. – Toshkent, 1936. – 41-bet.